

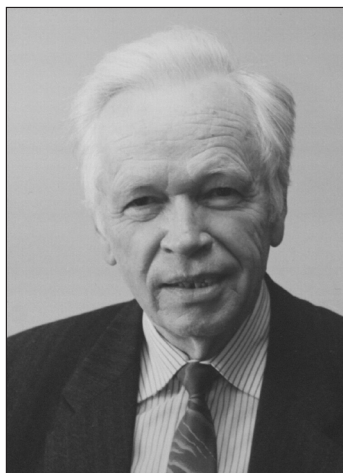
Jų šviesus atminimas

KLEMENSAS SINKEVIČIUS (1929 05 03–2011 12 15)

Vilniuje 2011 m. gruodžio 15 d. po ilgos ir sunkios ligos mirė mokslininkas, pedagogas, bibliotekininkas prof. habil. dr. Klemensas Sinkevičius.

Mokslininkų bendruomenė K. Sinkevičių žino kaip vieną pirmųjų atkūrusioje nepriklausomybę Lietuvoje totalitariniams režimams būdingos represinės (paskesniosios) cenzūros ir tarpukario Lietuvos organizacijų bei draugijų bibliotekų istorijos tyrinėtojų. Akademinė bendruomenė K. Sinkevičių mena kaip Vilniaus valstybinio V. Kapsuko universiteto Istorijos fakulteto dekaną (1970–1976) ir Bibliotekininkystės katedros vedėją (1957–1958, 1967–1977, 1979–1981). Profesinės bendruomenės atmintyje K. Sinkevičius lieka vienas ryškiausių sovietmečio bibliotekininkystės strategų ir kūrybingas, produktyvus Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos mokslo darbuotojas.

K. Sinkevičius gimė anuometinės Seinų (Lazdijų) apskrities Šventežerio valsčiaus Marcukaviznos (dab. Marčiukonių) kaime Antano ir Marijos Budrevičiūtės Sinkevičių šeimoje. Tėvas Antanas turėjo 12,5 ha žemės, kurią pirkė senelis, parsivežęs dolerių iš Amerikos¹. K. Sinkevičius mokėsi Lazdijų pradinėje mo-

kykloje, ją baigęs 1942 m. įstojo į Lazdijų gimnazijos II klasę. Gimnazijoje, garsėjusioje ateitininkiškomis tradicijomis, 1928–1931 m. vokiečių kalbą dėstė Salomėja Nėris (kartu vadovavo literatų būreliui), o 1941–1944 m. direktoriumi buvo garsus ateitininkijos veikėjas Antanas Masionis, Antrojo pasaulinio karo pabaigoje pasitraukęs į Vakarus. Baigęs penkias gimnazijos klases ir pasirūpinęs Šventežerio valsčiaus partor-

go charakteristiką, 1946 m. K. Sinkevičius įstojo į Kauno valstybinio universiteto Darbininkų ir valstiečių parengiamuosius kursus (vad. rus. RABFAK'as), suteikdavusius brandos atestatą. Alkano pokario metais viliojo ir tai, kad kursantai buvo aprūpinami bendrabučiu, gaudavo 20 červoncu (200 rb) stipendiją ir darbininko kategorijos maisto kortelę. RABFAK'e, be kita ko, buvo mokoma lotynų kalbos. Tuo pat metu, sužinojęs apie vakarinių studijų galimybę, K. Sinkevičius 1947 m. įstojo į Kauno mokytojų seminarijos Bibliotekininkystės skyrių, kuriame dėstė žinomi tarpukario Lietuvos pedagogai ir praktikai Juozas Rimantas, Vincas Ruzgas, Izidorius Kisinas. 1948 m. birželį K. Sinkevičius gavo ir brandos atestatą, ir specialiojo vidurinio mokslo diplomą „su pagyrimu“, atvėrusį kelius dirbti ir studijuoti Vilniuje. Čia penketą kartų keitė pagrindinę darbovietę. Pirmąją jų tapo Kultūros-švietimo įstaigų ko-

¹ *Sinkevičius Klemensas*. Iš prisiminimų, pamąstymų, dienoraščių. T. 1 (...–1944). [Vilnius], 2005, p. 10. Mašinarštis. Saugomas šeimos archyve.

mitetas prie LTSR Ministrų Tarybos, įsikūręs kartu su Knygų rūmais ir kitomis įstaigomis Sniadeckių gatvėje. Inspektorius darbas, į kurį paskyrimą gavo nuo 1948 m. liepos 1 d., apėmė bibliotekų statistinių ataskaitų kontrolę, raštų projektų rengimą, dalyvavimą priimant sprendimus dėl knygų išėmimo iš bibliotekų fondų, pokario metais pavojingas komandiruotes į provincijos kultūros ir švietimo įstaigas. Nugirdęs, kad Vilniaus universitete ketinama atidaryti Bibliotekininkystės skyrių ir galvodamas suderinti darbą su studijomis, K. Sinkevičius savo iniciatyva nuo 1949 m. gegužės 1 d. buvo perkeltas į Vilniaus valstybinės viešosios bibliotekos Nr. 3 vedėjo vietą. Bibliotekos, kuri tuo metu buvo Sodų gatvėje, netoli Geležinkelio stoties, patalpose jam buvo skirtas butas, paskatinęs jame įsikurti su šeima. Nuo studijų Sinkevičius buvo išžiūrėjęs bendrąsias Moniką Dambrauskaitę. Vedė. Santuoką įregistravo 1949 m. rugpjūčio 26 d. Tų pat metų gruodį šeimyninį džiaugsmą aptemdė neganda – per Kūčias, iki galo neaiškiais aplinkybėmis, greičiausiai plėšikų (kuriuos kaime vadindavo „rabūšnikais“), buvo nužudytas tėvas ir vyresnėlis brolis Albinas, sužeista brolienė (liko invalidė). Ji girdėjo, kaip iš tvarto buvo išvestos karvės, arkliai, prikrautas vežiamas turto ir viskas išvežta. Žudikas ir jo bendrai dingo kaip į vandenį². Daugiau brolių neturėjo (motina buvo mirusi 1945 m.), taigi nuo 20 metų, negaudamas jokios artimųjų paramos, vertėsi vienas.

Tolesnis likimas K. Sinkevičių ilgam susiejo su Vilniaus *Alma Mater*. 1949 m. jis vienas pirmųjų paduoda pareiškimą į naujai steigiamą bibliotekininkystės specialybę Vilniaus universiteto Istorijos-filologijos fakultete. Pažįstamas nuo RABFAK'o laikų dėstytojas I. Kisinis, vadovavęs Studentų mokslinei draugijai, pastebė-

² Sinkevičius Klemensas. Iš prisiminimų, pamąstymų, dienoraščių. T. 3 (1948–1954). [Vilnius], 2005, p. 104. Mašinraštis. Saugomas šeimos archyve.

jo jauno studento kruopštumą, pareigingumą, polinkį į mokslinį darbą ir šis buvo paliktas Bibliotekininkystės katedroje, rektorius įsakymu įkurtoje 1952 m. lapkričio 1 d. Jos pirmuoju vedėju tapęs VU Mokslinės bibliotekos direktorius Levas Vladimirovas taip pat rėmė penktame kurse studijavusį perspektyvų jaunuolį. Vedėjas K. Sinkevičius rekomendavo į dėstytojo valandininko vietą ir pasiūlė nuo 1953 m. dėstyti bendrosios bibliotekininkystės kursą. Dėstytojo darbas buvo pasiūlytas ir todėl, kad turėjo nemažą praktinio darbo patirtį, sukauptą inspektoravimo ir vedėjavimo metais. Beje, iš Vilniaus masinės bibliotekos Nr. 3 vedėjo pareigų jis buvo atleistas 1954 m., nes, baigęs su pirmąja laida bibliotekininkystės studijas, perėjo į nuolatinį pedagoginį darbą. L. Vladimirovo tarpininkavimu, K. Sinkevičius 1956 m. buvo pasiūstas į Leningrado bibliotekininkystės institutą (dar vadintą N. Krupskajos kultūros institutu) į neakivaizdinę aspirantūrą, o 1957 m. patvirtintas vyr. dėstytoju ir pirmą kartą paskirtas laikinai eiti Bibliotekininkystės katedros vedėjo pareigas (vietoje L. Vladimirovo). Tuo metu K. Sinkevičius pradėjo aktyviai reikštis mokslinėje ir profesinėje spaudoje, ypač „Bibliotekų darbe“ (vėliau – „Tarp knygų“), 1962 m. paskelbė 20, 1964 m. – 49 publikacijas, rengė kandidato disertaciją „Lietuvos TSR masinių bibliotekų vystymasis ir metodinio vadovavimo jų darbui problemos“. Disertacijos gynimas vyko VU Kolonų salėje, VU tarybos 1964 m. spalio 27 d. sprendimu jam buvo suteiktas pedagogikos mokslų kandidato laipsnis (Maskvoje Valstybinė atestacijos komisija šį sprendimą dėl disertacijos patvirtino 1965 m. balandžio 9 d.)³.

1967 m. K. Sinkevičiui buvo suteiktas docento, o 1989 m. – profesoriaus pedagoginis vardas. Dirbdamas Bibliotekininkystės katedroje, be bendrosios bibliotekininkystės, įvairiu

³ Sinkevičius Klemensas. Iš prisiminimų, pamąstymų, dienoraščių... [Vilnius], 2005. Mašinraštis. Saugomas šeimos archyve.

metu jis dėstė bibliotekų darbo organizavimo, bibliotekų fondų organizavimo, bibliotekų darbo centralizavimo, bibliotekų metodinio darbo rajone, bibliotekų istorijos ir kitus kursus; publikavo dėstomų dalykų programas „Bibliotekų darbo organizavimas“ (1964, 1967, 1972), „Bibliotekų istorija“ (1968); parengė mokomąsias priemones „Mokyklos bibliotekų darbas“ (1966), „Bibliotekininkystė“ (1968), „Masinių bibliotekų fondų komplektavimas“ (1968) ir kt. 1968 m. vadovaujant K. Sinkevičiui buvo parengtas modernus bibliotekininkų ir bibliografų mokymo planas. Jame buvo numatyta dėstyti disciplinas, susijusias su bibliotekų ir bibliografinių procesų automatizavimu, bibliotekų veiklos kompiuterizavimu, – pavyzdžiui, informatiką. Plane buvo numatytos trys specializacijos: masinių bibliotekų, vaikų ir jaunimo bibliotekų bei mokslinių techninių bibliotekų. Pagal šį planą, kuriuo rėmėsi ir kitos Sovietų Sąjungos aukštosios mokyklos, Vilniaus universitete bibliotekininkai ir bibliografai buvo rengiami beveik iki sovietinės *perestroikos* – 1984 m.⁴ Vadovaujant K. Sinkevičiui buvo parašytas ir sėkmingai apgintas 91 diplominis darbas, jis oponavo daugiau kaip 15 kandidato, daktaro disertacijų ir habilitacijos darbams. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, K. Sinkevičius iki pat 1996 m. išleidžiant paskutinę bibliotekininkystės ir bibliografijos absolventų laidą dėstė VU Kauno humanitariniame fakultete.

K. Sinkevičius paskelbė daugiau kaip 500 mokslinių ir mokslo populiarinimo publikacijų lietuvių ir užsienio kalbomis. Jose nagrinėjo bibliotekų istorijos, bibliotekininkystės tyrimų metodologijos ir metodikos, bibliotekų fondų, tarptautinės bibliotekininkystės, skaitymo, suaugusiųjų švietimo ir pedagogikos klausimus. Išleido daugiau kaip 20 knygų ir brošiūrų. Iš jų paminėtini šie darbai: „Bibliotekininkystės ir bibliografijos tyrimų pagrindinės kryptys

(Apžvalga)“ (1976, rusų kalba), „Spaudinių identifikavimas: problemos, perspektyvos“ (1986), „Knyga šiuolaikinėje masinių komunikacijų sistemoje“ (1987), „Tarptautinė bibliotekininkystė“ (1989), „Nepertaukiamo mokymo sistemos kūrimas ir kai kurios bibliotekų veiklos pertvarkos kryptys“ (1990).

Maždaug nuo 1965 m. K. Sinkevičiaus moksliniuose tyrimuose ima ryškėti XX a. Lietuvos bibliotekų istorijos tematika. Impulsą tokiai tyrinėjimo kryptčiai galėjo suteikti L. Vladimirovo, gvildenusio senosios Lietuvos knygos ir bibliotekų istoriją, paskatinimas. Pasirodė straipsniai „Ką rašė spauda apie bibliotekas prieš 25 metus“, „Valstybinės viešosios bibliotekos 1940–1941 metais“, „Valstybinės viešosios bibliotekos buržuazinėje Lietuvoje“, studija „Lietuvos TSR bibliotekų istorija: ikitarybinis laikotarpis“ (1982). Tačiau vienas svarbiausių veikalų, iki šiol nepraradusių vertės dėl panaudotų archyvinų šaltinių gausos, yra monografija „Lietuvos TSR bibliotekų istorija. 1940–1980“ (1983). Jos pirmojoje dalyje, skyriuje „Lietuvos TSR bibliotekos Tarybų valdžios atkūrimo išvakarėse“ gana išsamiai aptarta tarpukario Lietuvos bibliotekų sistema, siekta parodyti, kiek tai buvo įmanoma ideologinės kontrolės sąlygomis, tradicijų tęstinumą ir atskleisti bendras bibliotekų raidos tendencijas. Taigi K. Sinkevičius gilinosi į tarpukario Lietuvos bibliotekininkystės problematiką, tačiau ideologinė konjunkūra lėmė tyrimus vainikavusios daktaro disertacijos, apgintos 1987 m. lapkričio 23 d., pavadinimą: „Bibliotekininkystė Lietuvos TSR (1940–1984 m.)“. Už ją K. Sinkevičiui buvo suteiktas pedagogikos mokslų daktaro laipsnis (1993 m. nostrifikuotas socialinių mokslų habilituotas daktaras).

Bibliotekų istorijos tyrimus, kurie peraugo į kompleksinę bibliocido reiškinio totalitarizmo sąlygomis analizę ir sisteminę tarpukario Lietuvos draugijų knygų rinkinių bibliografinę rekonstrukciją, tęsė ir Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi institute, kur 1981–1991 m. ėjo

⁴ *Voverienė Ona*. Skleidžias aplink save šviesą. <<http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva/1998-2000/212/skleidzias.htm>>.

direktoriaus pavaduotojo mokymo reikalams ir Bibliotekininkystės katedros vedėjo pareigas, ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, kur 1991–1995 m. buvo vyr. bibliotekininkas, o nuo 1995 m. direktoriaus pavaduotojas ir Bibliotekininkystės centro direktorius. Išleidžiama studija „Iš Lietuvos bibliotekų fondų komplektavimo istorijos“ (1993), redaguojami ir sudaromi leidiniai „Bibliotekininkystės mokslo darbai. Bibliotekininkystė 97; 98; 2001“, „Skaitymas, skaitytojas, bibliotekininkas“ (1997), „Lietuvos bibliotekų fondų istorija XX amžiuje“ (1994). Publikuojami darbai „Lietuvių tautinės jaunuomenės „Jaunosios Lietuvos“ sąjungos knygnai ir skaityklos 1927–1940 m.“ (1996), „Lietuvos šaulių sąjungos bibliotekos (1920–1940)“ (2007) ir „Jaunųjų ūkininkų ratelių (JŪR) knygnėliai ir seklyčios (1930–1940; 1941–1944)“ (2008). Šie serijai „Lietuvos bibliotekų istorijos šaltiniai ir tyrinėjimai“ parengti darbai dar ilgai nepraras savo vertės dėl publikuotų tarpukario bibliotekose saugotų suvestinių knygų sąrašų ir kruopščiai surankiotos bibliografinės informacijos, leidžiančios įvairiais aspektais tirti ir interpretuoti tarpukario Lietuvos knygos ir skaitymo kultūrą.

Sovietologai ir nacių režimo tyrinėtojai naudojami ir dar ilgai galės sentis žinių iš fundamentalių K. Sinkevičiaus darbų, skirtų nacių okupacijos ir sovietmečio bibliocidui Lietuvoje (beje, K. Sinkevičius iš pradžių siūlė terminą „bibliogenocidas“). Tai 1994 m. pasirodžiusi studija ir draustų knygų suvestinis sąrašas „Uždrausti autoriai ir leidiniai: pirmieji sovietinės okupacijos metai, 1940.06.15–1941.06.21“, 1998 m. – studija, kurioje yra nacistinis draustų knygų „Juodasis sąrašas“ „Uždrausti autoriai ir leidiniai. Vokietmetis (1941–1944)“. K. Sinkevičiaus įnašas gvildenant sovietmečiu draudžiamą bibliocido temą, tiriant totalitarinių režimų cenzūros peripetijas, atskleidžiant menkai pažįstamas uždraustų autorių ir leidinių sklaidos problemas sulaukė tarptautinio atgar-

sio. Projekte *Beacon*, Norvegijos nacionalinei bibliotekai kuriant duomenų bazę *The Beacon for Freedom of Expression*, buvo sukaupta apie 50 000 įvairiose valstybėse draustų knygų anotacinių įrašų⁵. Lietuvos atvejis, apimančias pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpį (1940 06 15–1941 06 21), grindžiamas K. Sinkevičiaus studija „Uždrausti autoriai ir leidiniai“ (1994). Lietuviškojoje duomenų bazės dalyje yra 2 034 įrašai, iš kurių 1 905 – knygų pavadinimai, o 129 – periodinių leidinių pavadinimai⁶. Jų anotacijas parengė K. Sinkevičius.

K. Sinkevičius ne tik daug rašė, bet ir aktyviai reiškėsi leidžiant profesinę ir mokslinę periodiką, buvo tęstinių leidinių „Sovetskoje bibliotekovedenije“, „Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, „Knygotyra“, „Bibliotekų darbas“, „Tarp knygų“ redkolegijų narys. Dalyvavo Lietuvos ir tarptautinių bibliotekinių organizacijų ir asociacijų veikloje. 1972–1976 m. jis buvo Tarptautinės bibliotekinių asociacijų federacijos (IFLA) Universiteto bibliotekų pasekcijos nuolatinio komiteto narys, 1977–1984 m. Bibliotekininkystės mokslinių tyrimų sekcijos nuolatinio komiteto narys. Aktyviai dalyvavo IFLA Generalinės tarybos sesijose Helsinkyje (1965), Hagoje (1966), Toronte (1967), Frankfurte prie Maino (1968), Kopenhagoje (1969, 1979), Maskvoje (1970, 1991) ir kt. Savo 17 kelionių į IFLA sesijas, kurias SSRS Kultūros ministerijos Vyriausioji bibliotekų inspekcija organizuodavo sudarydama galimybes pirkti respublikų deleguotiems nariams turistinius kelialapius, patirtis ir įspūdžius K. Sinkevičius aprašė memuarinėje publicistinėje knygoje „Septyniolikos savaitių atradimai. Prisiminimų nuotrupos“ (2004). Apskritai turėjo rašytojo ir netgi poeto gyslelę, romantiškai nusiteikęs kolegoms deklamuoda-

⁵ <http://www.beaconforfreedom.org/liste.html?tid=411&art_id=531>.

⁶ <http://www.beaconforfreedom.org/liste.html?tid=415&art_id=554>.

vo eiles. Remdamasis dienoraštiniais užrašais parašė vertingą ateinančioms tyrinėtojų kartoms egodokumentinį tekstą „Iš prisiminimų, pamąstymų, dienoraščių“ (2005) (saugomas dukters Nijolės Matusevičienės asmeniniame archyve). Turtinę daugiau kaip 3 000 tomų biblioteką K. Sinkevičius paliko Lietuvos nacionalinei M. Mažvydo bibliotekai.

K. Sinkevičiaus kolegos atsimena jį kaip kuklų, dalykišką, nesivėlusį į nomenklatūrinius ir / ar „galios“ žaidimus žmogų. Administracinio darbo neišvengė, bet, kaip rodo moksliniai pasiekimai, vertingiausias darbus parašė neslegiamas atsakingų vadovaujamų pareigų. Antai buvo minėta, kad K. Sinkevičius buvo Istorijos fakulteto dekanas. Šias pareigas ėjo nuo 1970 m. gegužės 1 d. iki 1976 m. lapkričio 1 d. – lygiai šešerius su puse metų. Iš dekanų pareigų atsistatydino ne tik dėl Bibliotekininkystės katedros perkėlimo į Saulėtekį, bet ir motyvuodamas noru dirbti mokslinį darbą ir užbaigti daktaro disertaciją. Rektorius prašymą patenkino, nurodė apdovanoti K. Sinkevičių už gerą darbą

VU garbės raštu ir skelbti naujo dekanų rinkimus. 1976 m. gruodžio 21 d. laikinai dekanų pareigas eiti buvo pavesta prodekanui Vytautui Lesčiui.

Pažymėtina, kad, be daugelio gautų paskatinamųjų premijų ir apdovanojimų, 1997 m. Lietuvos Respublikos Prezidentas Algirdas Brazauskas Vasario 16-osios, Lietuvos valstybės atkūrimo dienos, ir Pirmosios lietuviškos knygos 450 metų sukakties proga apdovanojo K. Sinkevičių LDK Gedimino ordino I-ojo laipsnio medaliu už nuopelnus Lietuvos kultūrai, lietuviškos knygos populiarinimui ir bibliotekininkystės mokslui.

Akademinė ir profesinė bendruomenė neteko kūrybingos asmenybės, gyvenusios komplikotu laikotarpiu, bet palikusios gilų pėdsaką Lietuvos humanitarinėje kultūroje. Žvelgiant į K. Sinkevičiaus atliktus darbus galima teigti: *Patientia vincit omnia* („Kantrybė nugalė viską“).

Palaidotas Vilniuje, Antakalnio Saulės kapinėse.

Arvydas Pacevičius